

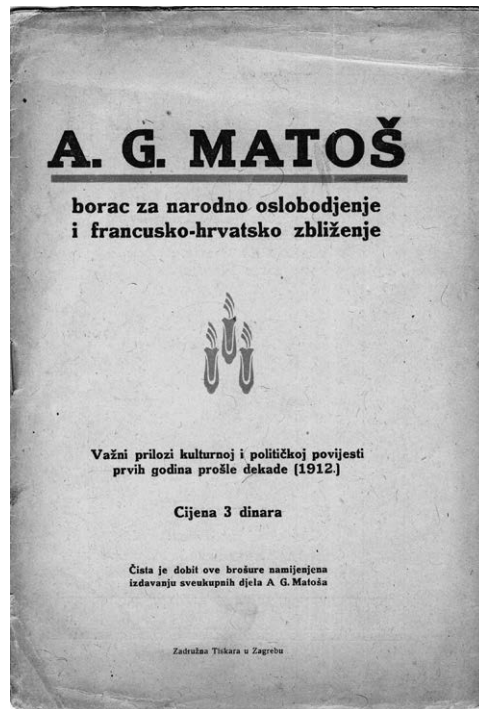
ANTUN GUSTAV MATOŠ (1873.-1914.): ČITAVA HRVATSKA U JEDNOME ČOVJEKU

Ne navršivši ni 41. godinu, prije točno jednog stoljeća, 17. ožujka 1914. u zagrebačkoj Bolnici sestara milosrdnica umro je **Antun Gustav Matoš**, hrvatski književnik u kome kao da je zbijen čitav hrvatski narod i sva njegova povijest, sve njegove vrline i mane, istine i zablude, ljepote i proturječja. Da je Matoš bio više od književnika, primijetili su mnogi, a jedva da je u krivu bio **Stanislav Šimić**, kad je 1930. u *Književniku* ustvrdio kako je Matoš „određena, stalna mjera prema kojoj se mogu mjeriti kulturne vrijednosti; prema njemu se može određivati točnost ideja u Hrvatskoj.“

„Bunjevac porijeklom, Srijemac rodom, a Zagrepčanin odgojem“, Matoš je bio jedini nad čijim su mirogojskim grobom njegovi književni sljednici i nasljednici osjećali obvezu ispovijedati se i kajati, kao što se je o polustoljetnoj obljetnici njegove smrti, 1964. godine, u ime svojih kolega kajao **Antun Šoljan**, riječima koje kao da i danas šumore među mirogojskim križevima: „... *Došli smo, tvoji nevini sinovi sa žigom hulja, da tražimo da nam oprostiš što nismo imali dovoljno snage, hrabrosti, nesebičnosti, da izabravši tvoj poziv izabere-mo i sudbinu koja mu pripada. Da nam oprostiš za svaki slabi trenutak, kad nismo smogli srca da kažemo riječ na koju si nas obvezao i koju si od nas očekivao. Da nam oprostiš što su nam jezici omlohavjeli i otupjeli i što nismo često imali ni toliko petlje da glasno ponavljamo tvoje riječi. (...) Da nam oprostiš što smo od početka izabrali manje bogove no što si ih ti izabrao, nadajući se manjoj službi a većoj nagradi. Možeš nam to glatko oprostiti: dovoljno smo kažnjeni nagradama poniženja. Jer što su bogovi manji, poniženje slugu je veće...“*

I danas nas Matoš opominje, i danas osjećamo njegovu porugu i prijezir; danas – kad se iz cjelokupnoga njegova velebnog djela izvlače i citiraju tek riječi simpatije za ondašnju Srbiju, Srbiju u koju se je sklonio kao vojni bjegunac, prognanik

i izopćenik; danas – kad se ponavljaju njegove misli o Europi i hrvatskoj pripadnosti staromu kontinentu i njegovoj kulturi; i kad je i jednome i drugome svrha pokazati kako je Matoš – čitav život odan sljedbenik **Ante Starčevića** („*Stekliš sem*



bil i stekliš bokibogme bum vumrl“) – tobože prezirao hrvatsku kulturu, hrvatski nacionalizam i borbu za hrvatsku državu. A za Matoša je rodoljublje moralna obveza, pa se on srami „*svih koji nisu hotimice Hrvati, stidimo ih se to više što su veći umjetnici*“. U takve će redovito ubrajati, primjerice, **Ivana Meštrovića**. Pišući početkom 1907. iz Beograda **Milanu Ogrizoviću**, Matoš spominje: „*Tu je Meštrović, ali ja se čuvam, da s njim ne dodjem u dodir. Ja sam apsolutno tolerantan za sve osim za hrvatstvo, a taj bivši čobanin baš s time trguje. (...) Baš zato što Hrvatsku iznevjeravaju ljudi velikog dara, hrvatstvo izgleda glupanima sinonim gluposti, pa ga se odriču kao svjedočbe siromaštva.*“

A kad se danas trguje Matošem i nekim njegovim aformizmima, nikad se ne spominju tisuće dokaza njegova hrvatskog

nacionalizma, nikad se ne ističe da je Matošu Hrvatska bila i ostala prva ljubav, najviši zavjet i oporuka. Ne citira se ona njegova prisega Hrvatskoj: „*Domovino, lijepa naša domovino, dogmo skepse, čežnja našeg ropstva, simbolu naše duše, vezo naša s Bogom i čovječanstvom, jedina dužnosti i najviši zakone, zipko i grobe, kruše naš svagdašnji, slatko mlijeko jezika majčinoga, drevna kraljevino o koju se na skrletnoj krpi kockaju vjerolomci kao za roba afrikanskoga, draga, sveta, gažena, mučenička zemljo Hrvatska!*“ Ne spominje se kako je Matoš, primjerice, u jednome pismu **Stjepku Siročiću** 1901. godine, aludirajući na nastanak Društva hrvatskih književnika i nacionalno-politička uvjerenja niza njegovih utemeljite-

EPITAF BEZ TROFEJA

Tu leži Div,
Naš stid i sram,
Što bješe kriv,
Jer bješe Sâm.

Taj sokô siv,
Svog doma plam,
I sad je živ
I Voda nam.

U jarku trune poput crkle strvi —
On što nekim bješe Eugen Prvi,
Kraljevina i Sloboda naša.

A kraj njega cvili ljuta rana,
Buntovnička, zla, neoplakana,
Na surci Bacha, đaka grabancijaša.

Antun Gustav MATOŠ

PRI SVETOM KRALJU

Matiji Lisičaru

Prozor Stjepanovog Doma
 Priča gotski san;
 Modri tamjan i aroma
 Puni sveti stan.

Stanac kamen, hrabri Toma
 Erded, Bakač ban,
 Heroj sisačkoga sloma
 Sja ko onaj dan.

U katedralu, kad su teške noći,
 Na Banov grob zna neka žena doći
 S teškim križem cijele jedne nacije,

A kip joj veli: Majko, audiant reges:
 Regnum regno non praescribit leges,
 I dok je srca, bit će i Kroacije!

Antun Gustav MATOŠ

lja, upozoravao: „Ima tri vrsti hrv. pisaca: koji pišu protihrvatski (ne imenujem ih, jer ih znate), koji ne pišu hrvatski (i ako pišu hrvatskim riječima) i, najzad, koji pišu hrvatski, hrvatskom frazom i duhom hrvatskim. Samo ovi posljednji su pisci hrvatski i recite, koliko ih ima u onom skupu po 1200 filira godišnje?“

A kako mu je Siročić najavio pokretanje novoga lista, Matoš od njega zahtijeva: „Cilj vašega rada ne može biti drugi nego ideja patriotizma. Ko nije dobar Hrvat, nije human, jer prezire interese jedne velike ljudske mase, uništavaju materijalno i moralno. Ko ne ljubi Hrvatsku, ne ljubi sebe (ja opetujem – sebe!), svoju čast, svoj jezik, svoju prošlost, svoj Jučer. Patriotizam zadovoljava dakle vaše egoistične i vaše altruistične sklonosti, zadovoljava potpuno svaki moral. Da sam individualistički anarhista, Marksista ili Muhamedovac, bio bi isto tako Hrvat, kao da sam Jevrej, katolik, sirotinja ili magnat. Naše djelo-

vanje može biti razliko, cilj mu mora biti Hrvatska. Ta će misao ipak složiti jednog dana sve naše čestite ljude. (...) Hrvatska je zemlja, koja vas hljebom hrani, grije svojim suncem i bije svojim vjetrom, Hrvatska je naša knjiga napisana i nepisana – ona, koja trune u gluhim grobovima Predaka. Čista, etnografski je čista Hrvatska na selu, na najmanje tuđinskom selu naše otadžbine; idealna, najčišća Hrvatska je tu, u našem mozgu, u našem srcu, a ako je iz moga oka sada pala suza, ne bijaše to moja suza – već suza nečega u meni, nekog dobrog demona, nekake milostive žene – lacryma meae carae matris Croatiae. Svaka zemlja pa i naša, ima mjesta kao što je ovo pod našom l[i]jjevom sisom – gdje duša narodna živilje diše. Tražite, nadjite srce hrvatsko.“ I onda: „Ne čudite se dakle, ako Vam se, na razočaranje galerije, požudne novosti i senzacija, odam kao obično djače A. Starčevića“, pa zaključuje svoje pismo krilaticom: „Hrvatska neka nam bude zajedničko vjerovanje, kult znanja i energije zajednički uzor.“

A kad se papagajski ponavlja Matoševa puno puta varirana misao: „Nema ni jedne europske književnosti a da nije nastala pod utjecajem tuđe. Prema tome je studij

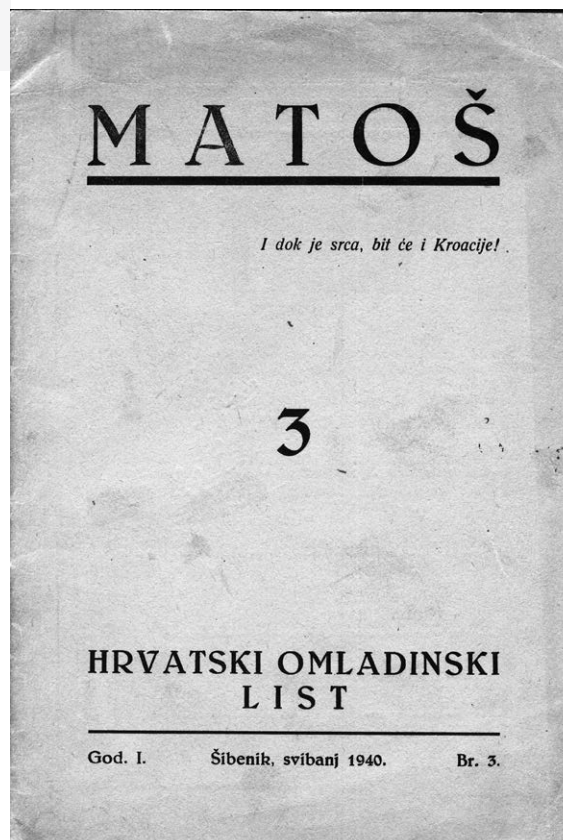
tuđih kultura najbolje sredstvo za podizanje svoje i najbolji je nacionalista onaj koji je dobar Europejac. Pa kakve bi i svrhe imala nacionalna kultura da se njom može koristiti tek jedan narod? One vrijednosti koje vrijede tek jednoj rasi, inferiorne su vrijednosti. Samo ovakva narodna kulturna stečevina koja može postati sveopćom i čovječanskom, samo takva stečevina je velika narodna stečevina. (...) Danas je kultura to nacionalnija što je europskija. Najjači, najvitalniji nacionalizmi su oni koji su najmanje nacionalni, jer snaga narodne kulture nije u sposobnosti odbacivanja, eliminacije, već u moći primanja, apsorpiranja što više tuđih elemenata“, onda se zaboravlja što zapravo Matoš drži sintezom hrvatskoga europskog puta.

„Ja ne mogu“, piše on, „razumjeti narodne umjetnosti, otrgnute od temelja naše narodne kulture“ – veli Richard Wagner koji baš neće biti manje moderan od naših modernista. Naša lijepa knjiga mora prije svega biti narodna, jer je narodna pjesma, temelj naše pismenosti, estetična kao djela najnepomirljivijeg artizma. Duh hrvatski je par excellence i od rođenja estetičan. Naša knjiga mora biti u čistom hrvatskom duhu, tj. u čistom hrvatskom slogu, a čistoga hrvatskog stila nema bez čistoga hrvatskog jezika.

Narodne kulture nema bez prirodnog razvitka, dakle bez slobode. Književnost mora ponajprije biti slobodna, a slobodne književnosti nema bez slobode narodne. Zato je svaki hrvatski književnik najprirodniji i najčišći zatočnik hrvatskog jezika i hrvatske slobode.

Čuvanje dragoga, slatkoga, svetoga jezika pradjedovskoga, obrana i borba za njegovo oslobođenje, evo zajedničkoga temelja hrvatskomu književnomu radu, evo prirodne tendencije cijeloj našoj književnosti.

Kao najglavniji izraz neoslobođenoga naroda i nosilica njegovih uzora, naša književnost treba nositi vidljiv pečat vjekovnog i neslomljivog nastojanja da Hrvat bude slobodan u slobodnoj Hrvatskoj.“ (T.J.)•



Matoševim imenom nazvano je glasilo hrvatskih nacionalista koje je uređivao Jerko Skračić